

سوالات تشریحی فصل دوم علوم و فنون - دوازدهم انسانی

درس ۴: سبک‌شناسی قرن‌های دوازدهم و سیزدهم (دوره‌ی بازگشت و بیداری)

۱- شعر ملک‌الشعرای بهار را در سه سطح زبانی، ادبی و فکری بررسی کنید.

خیزید و به پای خم مستانه سر اندازید	و آن راز نهانی را از پرده براندازید
این طرح کج گیتی شایان تماشا نیست	شایان تماشا را طرح دگر اندازید
ذوق بشریت را این عشق کهن گم کرد	عشقی نو و فکری نو اندر بشر اندازید
تا عشق دگر گونی پیدا شود اندر دل	این زلف چلیپا را در یکدیگر اندازید
تا عامه شود بیدار تا خاصه شود هشیار	اسرار حقیقت را در رهگذر اندازید
تا حق‌طلبان گردند از دربه‌دري آزاد	شیخان ریایی را از در به در اندازید

۲- کدام‌یک از موارد زیر، از موارد «کم‌توجهی کاربرد جمله‌ها و ترکیب‌های زبانی در شعر دوره بیداری» نیست؟

- الف) اغلب شاعران صرفاً به شکل و ظاهر، گرایش داشتند.
- ب) برخی شاعران تسلط کافی برای ادبیات کهن نداشتند.
- ج) شاعران برای آگاه‌سازی مردم و انتشار آثار در روزنامه‌ها ناگزیر بودند، به شتاب شعر بسرایند.
- ۳- چه عواملی سبب کم‌توجهی به کاربرد جمله‌ها و ترکیب‌های زبانی در شعر دوره بیداری است؟
- ۴- باتوجه به عبارات درست و نادرست را مشخص کنید.
- الف: شعر مشروطه همراه با تغییرات زمانه، از نظر درون‌مایه تحول چشمگیری داشت.
- ب: به موازات حضور مردم در سیاست و اجتماع مضامین و اندیشه‌های گذشته به شعر وارد شد.
- ج: نگرش شاعران و نویسندگان نسبت به جهان بیرون از جزئی‌نگری و عینیت‌گرایی به کلی‌نگری و ذهنیت‌گرایی تغییر کرد.

د: مضامین اجتماعی، وطنی و سیاسی رونق یافت.

۵- مفهوم آزادی در شعر دوره بیداری، مترادف با مفهوم است.

۶- دو تن از شاخص‌ترین شاعرانی که در دوره بیداری، نیازها و کاستی‌های محرومان جامعه (توجه به مردم) را موضوع سخن خود قرار دادند نام ببرید.

۷- در کدام دوره جایگاه زنان در اجتماع مورد توجه شاعران قرار گرفت؟

۸- علت افزایش آگاهی همگانی و لزوم تعلیم و تربیت عمومی با نگاه جدید در دوره بیداری چیست؟

۹- این سروده را در قلمرو زبانی و ادبی و فکری بررسی کنید.

آن زمان که بنهادم سر به پای آزادی	دست خود زجان شستم از برای آزادی
تا مگر به دست آرم دامن وصالش را	می روم به پای سر در قفای آزادی
در محیط طوفان زماهرانه در جنگ است	ناخدای استبداد باخدای آزادی
دامن محبت را گر کنی ز خون رنگین	می توان تو را گفتن پیشوای آزادی
فرخی ز جان و دل می کند در این محفل	دل نثار استقلال جان فدای آزادی

(فرخی یزدی)

۱۰- در بیت زیر کدام یک از درون مایه های شعر عصر بیداری مشاهده می شود؟

چون نگریم ز درد و چون ننالم؟ دزد را چو محرم به خانه کردم

الف) توجه به مردم

ب) تعلیم و تربیت جدید

ج) وطن

د) آزادی

۱۱- با توجه به ابیات زیر از شعر «دماوندیه» به سؤالات پاسخ دهید.

«شو منفجر ای دل زمانه و آن آتش خود نهفته میسند

خامش منشین سخن همی گوی افسرده مباش خوش همی خند

پنهان مکن آتش درون را زین سوخته جان شنو یکی پند

گر آتش دل نهفته داری سوزد جانت به جانت سوگند»

الف) چه آرایه ای بین ابیات اول و آخر مشترک است؟

ب) درون مایه و مضمون شعر بالا را بنویسید.

۱۲- باتوجه به سروده زیر، به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«برکش ز سر این سپیده معجر بنشین به یکی کبود اورند
بگرای چو ازدهای گرزه بخروش چو شرزه شیر ارغند
بفکن ز بن این بنا که باید از رشته بنای ظلم بر کند»

الف) دو مورد از «ویژگی‌های فکری» این سروده را بنویسید.

ب) در این ابیات، کدام «ویژگی زبانی» شعر برخی شاعران دوره بیداری، آشکار است؟

پ) باتوجه به سطح ادبی شعر، شاعر از گروه سنت‌گراست یا گروهی که مطابق زبان کوچه و بازار شعر می‌سرودند؟

۱۳- جاهای خالی را با واژه‌های مناسب کامل کنید.

الف) از بارزترین شاخصه‌های زبان شعر عصر بیداری و است.

ب) نثر دوره بیداری به دلیل موقعیت و قابل فهم برای عوام است.

پ) کاربرد واژه‌هایی مثل «بادافره، خلیدن، گلخن و ...» نشان می‌دهد که برخی از شاعران دوره بیداری به توجه داشته‌اند.

ت) در عصر بیداری، توجه به قالب‌های قصیده و مثنوی در شعر و بیشتر است.

ث) بنیادی‌ترین تفکر و خواست مشروطه‌خواهان، مضمون و در سخن شاعران و نویسندگان است.

۱۴- چه عاملی زمینه ظهور شعر نو را در دوره بیداری فراهم کرد؟

۱۵- از نظر تخیل در شعر کدام شاعر عصر بیداری، نوآوری‌هایی دیده می‌شود؟

۱۶- کدام گزینه دربردارنده «سطح فکری» شعر در دوره بیداری نیست؟

الف) نگرش شاعران و نویسندگان نسبت به جهان بیرون، از کلی‌نگری و ذهنیت‌گرایی به جزئی‌نگری و عینیت‌گرایی تغییر کرد.

ب) مفهوم آزادی در سخن شاعران و نویسندگان، بنیادی‌ترین تفکر و خواست مشروطه‌خواهان گردید.

۱۷- کدام گزینه بیانگر «سطح ادبی» شعر در قرن‌های دوازدهم و سیزدهم است؟

الف) گرایش به قالب‌های کم‌کاربرد یا نوین به تدریج زمینه را برای ظهور شعر نو فراهم کرد.

ب) شعر به‌عنوان زبان بُرندهٔ نهضت در اختیار روزنامه‌ها قرار گرفت.

۱۸- مفهوم کدام بیت با مفهوم «آزادی» در دورهٔ بیداری، متفاوت است؟

الف) در محیط طوفان‌زا ماهرانه در جنگ است ناخدای استبداد با خدای آزادی

ب) اسیری هیچ آزادی نجوید چو دل در بند گیسوی تو دارد

۱۹- ویژگی‌های نثر دورهٔ بیداری را در متن زیر بررسی کنید. (سطح زبانی و ادبی)

الحمدالله فراغتی داری، نه حَضَری و نه سفری، نه زحمتی و نه بی‌خوابی، نه برهم‌خوردگی و نه اضطرابی

مقدّری که به گل نکفت و به گل جان داد به هر که هر چه سزا دید حکمتش، آن داد شما را طرب داد و ما را تعب، قسمت شما حضر شد و نصیب ما سفر. ما را چشم بر در است و شما را شوخ‌چشمی در بر. فرق است میان آن که یارش در بر است با آن که دو چشمش بر در. خوشا به حالت که مایهٔ معاشی از حلال داری و هم انتعاشی در وصال؛ نه چون ما دلفگار و در چمن «سراب» گرفتار. روزها روزه‌ایم و شب‌ها دریوزه شکر خدای را که طالع نادری و بخت اسکندری داری. نبود نیکویی که در آب و گل تو نیست جز آنکه فراموشکاری.

۲۰- باتوجه به متن زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید:

«... مخدوم مهربان من! از آن زمان که رشتهٔ مراودت حضوری گسسته و شیشهٔ شکیبایی از سنگ تفرقه و دوری شکسته، اکنون مدّت دو سال افزون است که نه از طرف بریدی و سلامی و نه از اینجانب قاصدی و پیامی. طایر مکاتبات را پَر بسته و کلبهٔ مراودات را در بسته ...»

الف) محوری‌ترین پیام متن بالا چیست؟

ب) نوع ترکیب «کلبهٔ مراودات» را بنویسید.

پ) نمونه‌ای از «سجع» در متن بالا بیابید و آن را بنویسید.

ت) چند «اضافهٔ تشبیهی» در متن بالا به‌کار رفته است؟

۲۱- ارزنده‌ترین شاخصهٔ چشم‌نواز نثر عصر بیداری چیست؟

۲۲- باتوجه به سطح ادبی شعر در دوره بیداری عبارت‌های درست یا نادرست را مشخص کنید.

الف: قالب‌های شعری در عصر بیداری کاملاً تغییر کرد.

ب: قالب‌های شعر مُستزاد و چهارپاره در این دوره بیشتر مورد استفاده قرار گرفت.

ج: شاعرانی که به زبان مردم عادی شعر می‌گفتند، به آرایه‌های بیانی و بدیعی و سنت‌های ادبی کمتر پایبند بودند.

۲۳- عبارت زیر را با واژه مناسب کامل کنید.

شاعران دوره بیداری سرایندگان پیشین را در نظر داشتند و گاه با تأثیرپذیری از اوضاع اجتماعی نوآوری‌هایی در عرصه تخیل پدید آوردند.

۲۴- نثر فارسی از چه زمانی از پیچیدگی فاصله گرفت؟

۲۵- سبک نثر در دوره بیداری چگونه بود؟

۲۶- ویژگی‌های نثر فارسی در سطح زبانی را در دوره بیداری بنویسید.

۲۷- در نثر دوره بیداری چه تغییری در ساختار و ترکیب دستوری کلام ایجاد شد؟

۲۸- ویژگی نثر فارسی در قلمرو ادبی دوره بیداری را بنویسید.

۲۹- عبارت‌های درست و نادرست را مشخص کنید.

الف: از آغاز سلطنت ناصرالدین‌شاه تا پدید آمدن مشروطیت نثر فارسی به سمت سادگی و روانی پیش رفت.

ب: درون‌مایه نثر دوره بیداری که در سال‌های نزدیک به انقلاب مشروطه، آزادی و آزادی‌خواهی، سنت‌شکنی و تجدیدخواهی بود تغییر یافت.

۳۰- عبارت‌های درست و نادرست را مشخص کنید.

الف: در نثر دوره بیداری واژه‌ها و ترکیب‌های عربی ناآشنا بیشتر می‌شود.

ب: لغات انگلیسی، ترکی و فرانسوی در دوره بیداری وارد نثر فارسی می‌شود.

ج: عبارت‌های وصفی دور و دراز در نثر دوره بیداری افزایش می‌یابد.

۳۱- آیا سبک نویسندگی نویسندگان دوران مشروطه با ادبیات داستانی جدید مطابقت داشت؟ توضیح دهید.

۳۲- هدف نثر در دوران مشروطه چه بود؟

۳۳- عبارات درست و نادرست را مشخص کنید.

الف: حقوق مدنی زنان از جمله موضوعاتی است که در کنار تعلیم و تربیت نوین موردتوجه نویسندگان دوره بیداری بود.

ب: دشمنی با استعمار و استبداد یکی از موضوعاتی بود که در نثر داستانی بسیار موردتوجه قرار گرفت.

ج: بسیاری از نثرهای دوره بیداری به ویژه نثر داستانی به موضوع تنفر از خرافات می پردازد.

۳۴- عبارات زیر نشان دهنده کدام یک از سطوح زبانی، فکری و ادبی نثر ادبیات بیداری است؟

الف) طنز سیاسی- اجتماعی، از شاخه های نثر عصر بیداری است.

ب) قید و بند نثر فنی و مصنوع در آفرینش آثار کنار گذاشته می شود.

۳۵- باتوجه به متن زیر که برگرفته از کتاب «تاریخ بیداری ایرانیان» است، به سؤالات مطرح شده پاسخ دهید.

«مشاهده می کنیم که در مجاری سنه ۱۲۶۵ بسیاری از امور را که دلالت دارد بر بیداری ایرانیان و باعث و مسبب آن را جز مرحوم میرزاتقی خان امیرنظام، احدی را سراغ نداریم؛ چه آن بزرگمرد که به قابلیت خود از پستی به بلندی رسید ... دوست و دشمن او را از نوادر دهر شمردند و کارهای امیرنظام از ترتیب و انتظام قشون و اصلاح کار دفتر و مالیه که خرج، دو کرور اضافه بر دخل بود، همه در یک دو سال صورت گرفت.»

الف) این نوشته نشان دهنده کدام دوره تاریخی است؟

ب) دو ویژگی ادبی متن را بنویسید.

پ) نویسنده متن بالا کیست؟

۳۶- متن زیر را از دیدگاه «زبانی» و «ادبی» بررسی کنید.

«اکنون مدت دو سال افزون است که نه از آن طرف بریدی و سلامی و نه از این جانب قاصدی و

پیامی، طایر مکاتبات را پر بسته و کلبه مراودات را در بسته.» «قائم مقام فراهانی»

۳۷- مضمون قانون و قانونمداری چگونه در سخن شاعران و نویسندگان راه یافت؟

۳۸- موضوع «تنفر از خرافات» در کدام یک از نثرهای دوره بیداری پرداخته شده است؟

درس ۵: اختیارات شاعری ۱ (زبانی)

۳۹- پس از تقطیع هجایی بیت‌ها و مقایسهٔ مصراع‌ها، تعیین کنید که شاعر از کدام اختیار زبانی بهره برده است؟

- الف) ما را چو روزگار فراموش کرده‌ای
ب) زلف و خالت، دانه و دام دل است
پ) ای که ز دفتر عقل آیت عشق آموزی
ت) پروین به چه ماند به یکی دستهٔ نرگس
ث) دانه چو طفلی است در آغوش خاک
ج) ای پادشه خوبان داد از غم تنهایی
چ) اگر تو از آموختن سر بتابی
ح) ای مسلمانان، فغان از جور چرخ چنبری
- جانا شکایت از تو کنم یا ز روزگار
با چنین دل، زندگانی مشکل است
ترسم این نکته به تحقیق ندانی دانست
یا نسترن تازه که بر سبزه نشانش
روز و شب این طفل به نشو و نماست
دل بی‌تو به جان آمد، وقت است که بازآیی
نجوید سر تو همی سروری را
وز نفاق تیر و قصد ماه و کید مشتری
- ۴۰- باتوجه به بیت زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«گر برگ گل سرخ کنی پیرهنش را
الف) مصراع اول بیت را تقطیع هجایی کنید.

- ب) ارکان معادل بیت را به گونه‌ای بنویسید که «همسان» باشد.
پ) در هر یک از مصراع‌ها، یک اختیار شاعری زبانی مشخص کنید.

۴۱- مصوّت بلند «ی» در کدام مصراع به کوتاه تبدیل نمی‌شود؟
الف) یا رب قبول کن به بزرگی و فضل خویش

ب) ای گنبد گیتی ای دماوند

ج) پیش از تو آب معنی دریا شدن نداشت

د) آن نور روی موسیٰ عمرانم آرزوست

۴۲- باتوجه به بیت «اگر آن تُرک شیرازی به دست آرد دل ما را/ به خال هندویش بخشم سمرقند و بخارا را»

الف) اختیار «حذف همزه» در کدام هجای بیت صورت گرفته است؟

ب) «تغییر کمیت مصوت‌ها» را در هجاهای بیت مشخص کنید.

۴۳- در هر یک از مصراع‌های زیر کدام یک از اختیارات زبانی وجود دارد؟

(الف) کسی ره سوی گنج قارون نبرد

(ب) بی‌دل از بی‌نشان چه گوید باز

(ج) رو باز گشادی و درِ نطق ببستی

(د) که داروی بی‌هوشی‌اش در دهند

(ه) که سعدی در افشاند اگر زر نداشت

۴۴- باتوجه به بیت زیر به پرسش‌های داده‌شده پاسخ دهید.

«پاکیزه‌روی را که بود پاکدامنی تاریکی از وجود بشوید به روشنی»

۱- دو شکل وزن بیت را بنویسید.

۲- نشانه‌های هجایی وزن را نشان دهید.

۳- در کدام پایه آوایی اختیار شاعری زبانی تبدیل مصوت بلند به کوتاه وجود دارد؟

۴۵- باتوجه به بیت زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«واماندگی اندر پس دیوار طبیعت حیف است دریغا که در صلح، بهشتیم (رها کردیم)»

(الف) وزن بیت را بنویسید.

(ب) پایه‌های آوایی و نشانه‌های هجایی آن را بنویسید.

(ج) در کدام هجاها اختیارات شاعری زبانی وجود دارد؟ آن‌ها را نشان دهید.

۴۶- باتوجه به بیت زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید:

«سعدی اگر فعل نیک از تو نیاید همی بد نبود نام نیک، از عقب‌ت یادگار»

(الف) وزن بیت را بنویسید.

(ب) در رکن اول مصراع اول کدام اختیار شاعری زبانی دیده می‌شود؟

(ج) پایه آوایی دوم در مصراع دوم چیست؟

۴۷- باتوجه به بیت زیر درستی و نادرستی موارد داده شده را تعیین کنید.

«بسیار سال‌ها به سر خاک ما رود کاین آب چشمه آید و باد صبا رود»

درست نادرست

☐ ☐

(الف) وزن بیت «مستفعل مستفعل مستفعل فع» است.

☐ ☐

(ب) همزه آغاز «آب و آید» حذف نمی‌شود.

☐ ☐

(ج) در هر دو مصراع اختیار شاعری تبدیل مصوت کوتاه به بلند دیده می‌شود.

۴۸- بیت زیر را به خط عروضی بنویسید و حذف همزه را در آن نشان دهید. سپس پایه‌های آوایی آن را بنویسید.

«کس این کند که دل از یار خویش بردارد مگر کسی که دل از سنگ سخت‌تر دارد»

۴۹- بیت زیر را تقطیع هجایی کنید، پایه‌های آوایی آن را نشان دهید و اختیارات شاعری زبانی را مشخص کنید.

«گر من از عهدت بگردم، ناجوانمردم نه مردم عاشق صادق نباشد که از ملامت سر بخارد»

۵۰- اختیارات شاعری زبانی را در بیت زیر نشان دهید.

«ز آن‌گه که بر آن صورت خوبم نظر افتاد از صورت بی‌طاقتی‌ام پرده برافتاد»

۵۱- بیت زیر را به پایه‌های آوایی تقطیع کنید، نشانه‌های هجایی و وزن آن را بنویسید؛ کدام اختیار شاعری زبانی در آن دیده می‌شود؟

بیا که نوبت صلح است و دوستی و عنایت به شرط آن‌که نگوئیم از آن‌چه رفت حکایت»

۵۲- باتوجه به تقطیع و نشانه‌گذاری بیت زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«ملامت من مسکین کسی کند که نداند که عشق تا به چه حد است و حسن تا به چه غایت»

م	لا	م	ت	م	ن	مس	کین	ک	سی	ک	ند	ک	دا	ند
U	-	U	-	U	U	-	-	U	-	U	-	U	-	-
ک	ع	ق	تا	ب	چ	حد	دس	ت	حس	ن	تا	ب	چ	غایت
U	-	U	-	U	U	-	حذف همزه	U	-	U	-	U	U	-

(الف) پایه‌های آوایی مصراع اول را نشان دهید.

(ب) وزن آن را بنویسید.

(ج) اختیارات شاعری را بیابید و نوع آن را تعیین کنید.

۵۳- اختیارات شاعری بیت زیر را نشان دهید.

«دَرِ اندیشه ببستم، قلمِ وهم شکستم که تو زیباتر از آنی که کنم وصف و بیان»

۵۴- بیت «کرا تیغ قهر اجل در قفاست / برهنه است اگر جوشنش چند لاست» را به خط عروضی بنویسید؛ هجاها و نشانه‌های هجایی آن را نشان دهید و اختیارات شاعری زبانی آن را مشخص کنید.

۵۵- مشخص کنید در کدام هجاهای بیت زیر اختیارات شاعری زبانی صورت گرفته است؟

«شنیدم که مغروری از کبر مست در خانه بر روی سائل ببست»

۵۶- بیت زیر را به پایه‌های آوایی تقطیع کنید؛ وزن آن را بنویسید. نشانه‌های هجایی را مشخص کنید؛ با مطابقت نشانه‌های هجایی وزن و هجاهای بیت، اختیارات شاعری زبانی را تعیین کنید.

«دورِ جهان، خونیِ خون‌خوارهاست محکمۀ نیک و بدِ کارهاست»

۵۷- باتوجه به بیت زیر، به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«به از پرهیزکاری، زیوری نیست چو اشکِ دردمندان گوهری نیست»

الف) پایه‌های آوایی بیت را مشخص کنید.

ب) وزن و نشانه‌های هجایی آن را بنویسید.

ج) کدام هجای بیت با وزن مطابقت ندارد؟ کدام اختیار شاعری آن را توجیه می‌کند؟

د) اختیار شاعری حذف همزه در کدام هجا دیده می‌شود؟

۵۸- باتوجه به بیت زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«آن طره که هر جعدش صد نافۀ چین ارزد خوش بودی اگر بودی بوییش ز خوشخویی»

الف) بیت را تقطیع هجایی کنید و نشانه‌های هجایی آن را بنویسید.

ب) پایه‌های آوایی بیت را تعیین کنید و وزن آن را بنویسید.

ج) اختیارات شاعری زبانی را نشان دهید.

۵۹- باتوجه به بیت زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید.

«جان می‌دهم از حشرت دیدار تو چون صبح باشد که چو خورشید درخشان به درآیی»

الف) بیت را به پایه‌های آوایی تقطیع کنید.

ب) وزن و نشانه‌های هجایی وزن آن را بنویسید.

ج) در کدام هجاها اختیارات شاعری زبانی دیده می‌شود؟ نوع آن را بنویسید.

- ۶۰- بیت زیر را تقطیع هجایی کنید و اختیارات شاعری زبانی به کاررفته را مشخص کنید.
- «هشدار که گر وسوسه عقل کنی گوش آدم صفت از روضه رضوان به در آیی»
- ۶۱- در کدام هجاهای بیت زیر اختیاران شاعری زبانی دیده می شود؟ نوع آن را تعیین کنید.
- «فکر خود و رأی خود در عالم رندی نیست کفر است در این مذهب، خودبینی و خودرایی»
- ۶۲- در بیت زیر، چند مورد اختیارات شاعری زبانی دیده می شود؟
- «دل خسته من گرش همتی هست نخواهد ز سنگین دلان مومیایی»
- ۶۳- در کدام بیت اختیار شاعری تغییر مصوت بلند به کوتاه وجود دارد؟
- الف) امید هست که منشور عشق بازی من از آن کمانچه ابرو رسد به طغرائی
ب) سرم ز دست بشد چشم از انتظار بسوخت در آروزی سر و چشم مجلس آرای
- ۶۴- بیت زیر را متناسب با پایه های آوایی آن تفکیک کنید، سپس نشانه های هجایی و وزن هر یک را در خانه ها جای دهید و در کدام هجا، اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه آمده است؟
- «باید هوس کردن از سر به در که دور هوس بازی آمد به سر»
- ۶۵- در بیت زیر واژه ای بیابید که مصوت بلند «ی» در آن همواره کوتاه تلفظ می شود.
- «من نمی گویم زیان کن یا به فکر سود باش ای ز فرصت بی خبر، در هر چه هستی، زود باش»
- ۶۶- تقطیع عبارات زیر با کدام اختیارات شاعری مطابقت دارد؟
- الف) گرد آفرید: - U U
ب) سوی من: - UU
- ۶۷- تقطیع ترکیب «دل پاک» به صورت U - U با کدام اختیار زبانی مطابقت دارد؟
- ۶۸- چرا در خوانش مصرع «سعدی نظر از رویت کوتاه نکند هرگز» همزه آغاز هجا حذف می شود؟
- ۶۹- باتوجه به بیت
- «سوی لشکر آفریدون شدند ز نزدیک صحاک بیرون شدند»
- به سؤالات زیر پاسخ دهید:
- الف) به چه دلیل واژه «سو» به شکل «س» تلفظ می شود؟
- ب) در پایه های آوایی اول و دوم مصرع نخست، چه نوع «اختیار شاعری زبانی یکسانی» به کاررفته است؟

۷۰- شاعر در مصرع اول بیت زیر، کدام «واو» را «مصوّت بلند» به حساب نیاورده است؟
 من و تو غافلیم و ماه و خورشید بر این گردون گردان نیست غافل

درس ۶: آرایه‌های ادبی

۷۱- آرایهٔ لفّ و نشر را در بیت زیر بیابید و توضیح دهید.

«روی و چشمی دارم اندر مهر او کاین گهر می‌ریزد آن زر می‌زند»

۷۲- در بیت زیر نشرها را مشخص کنید و نوع لفّ و نشر را بنویسید.

«گر ندیدی قبض و بسط عشق را در یک بساط گریهٔ مینا نگر، خندیدن ساغر ببین»

نشر ۱	نشر ۲	نوع لفّ و نشر

۷۳- نوع لفّ و نشر هر یک از ابیات زیر را از داخل کمانک انتخاب کنید.

الف) خزینه آب و آتش بر گردون که پنداری / ز خشم خویش و از رحمت مرکب کرد یزدانش
 (مرتب- مشوش)

ب) چشم و دهن آن صنم لاله‌رخان / از پسته و بادام کشیده است نشان (مرتب- مشوش)

پ) از نقش چپ و راست خبر نیست نگین را / نه کفر شناسد دل حیران و نه دین را (مرتب- مشوش)

ت) گشت فراق و وصل تو مرگ و بقای عاشقان / کشتی و زنده ساختی ای تو خدای عاشقان (مرتب- مشوش)

WWW.20SHOO.IR

۷۴- در بیت

«با آنکه جیب و جام من از مال و می تهی است ما را فراغتی است که جمشید جم نداشت»:

الف) بخش‌های پدید آورندهٔ لفّ و نشر را بنویسید. (ذکر چهار مورد مدّ نظر است).

ب) نوع لفّ و نشر را بنویسید.

۷۵- در شعرها و عبارت‌های زیر، لف‌ونشرها را بیابید و نوع آن‌ها را مشخص کنید.

(الف) این عیار مهر و کین و مرد و نامرد است.

(ب) به روی بخت ز دیده، ز چهر عمر به گردون گهی چو اشک نشستم، گهی چو رنگ پریدم

(پ) چه باید نازش و نالش بر اقبالی و ادباری که تا بر هم زنی دیده نه این بینی نه آن بینی

(ت) با عشق خود چه کنیم در حالی که چشم‌ها و دهانمان پر از خاک و شبنم یخ‌زده است.

(ث) در دهن لاله باد، ریخته و بیخته ریخته درّ ثمین، بیخته مشک سیاه

(ج) بر گل تر عندلیب گنج فریدون زده است لشکر چین در بهار، خیمه به هامون زده

لاله سوی جویبار خرگه بیرون زده است خیمه آن سبزگون خرگه این آتشین

(چ) یار من باش که ریب فلک و زینت دهر از مه روی تو و اشک چو پروین من است

(ح) تا رفتنش بینم و گفتنش بشنوم از پای تا به سر همه سمع و بصر شدم

۷۶- در بیت زیر «لف‌ونشرها» را بیابید و آن‌ها را در جدول زیر بنویسید.

دل و کشورت جمع و معمور باد ز مَلکت پراکندگی دور باد

لف‌ها	نشرها
۱-	۱-
۲-	۲-

۷۷- آرایه شاخص بیت

«بیرون ز تو نیست هر چه در عالم هست در خود بطلب هر آنچه خواهی، که تویی»
کدام است؟

۷۸- ابیات زیر را از نظر داشتن آرایه تضاد بررسی کنید.

(الف) هر قدر صائب شود بنیاد نخل عمر سست ریشه طول امل در دل شود محکم مرا

(ب) گهی ز نرگس مستانه تو مخمورم گهی ز گردش پیمانه تو سرمستم

(پ) سبکی شادی جان است و گرانی غم دل بفروشم غم دل باز خرم شادی جان

(ت) اگر غفلت نهان در سنگ خارا می‌کند ما را جوان‌مرد است درد عشق، پیدا می‌کند ما را

۷۹- بیت زیر دارای تضاد است یا تناقض؟

«شود از مهر خموشی دل خامش گویا جوش می‌در جگر خم ز سر بسته بود»

۸۰- آرایه «متناقض‌نما» را در بیت زیر مشخص کنید و دلیل خود را بنویسید.

«عجب مدار که در عین درد، خاموشم / که درد یارِ پری‌چهر، عین درمان است»

۸۱- «متناقض‌نما» را در سروده‌های زیر بیابید.

الف) غرّش باد، آوازه‌های خاموشی را افسار گسیخته کرده بود.

ب) کنار نام تو لنگر گرفت کشتی عشق / بیا که یاد تو آرامشی است طوفانی

پ) هیچ گودالی را چنین رفع ندیده بودم / در حفیض هم می‌توان عزیز بود

ت) بلندی از آن یافت کاو پست شد / در نیستی کوفت تا هست شد

ث) مکن کاری که بر پا سنگت آید / جهان با این فراخی تنگت آید

ج) چنین نقل دارم ز مردان راه / فقیران منعم، گدایان شاه

چ) من که دارم در گدایی گنج سلطانی به دست / کی طمع در گردش گردون دون‌پرور کنم؟

۸۲- آرایه مربوط به هر عبارت را به آن وصل کنید. (یک آرایه اضافه است)

الف) آتش آن نیست که از شعله او خندد شمع ☐ مراعات‌نظیر

ب) پیوسته این بودش دعا: الصبرُ مفتاح الفرج ☐ تلمیح

پ) زمین را از آسمان نثار است و آسمان را از زمین غبار ☐ تضمین

ت) از تهی سرشار، جویبار لحظه‌ها جاری است ☐ متناقض‌نما

☐ تضاد

۸۳- آرایه مربوط به هر عبارت را به آن وصل کنید. (یک آرایه اضافه است)

الف) چنگی حزین و جامی، بنواز یا بگردان ☐ مراعات‌نظیر

ب) مزرع سبز فلک دیدم و داس مه نو ☐ لف‌ونشر

پ) مرده‌ام، عیسی‌دمی خواهم که یابم زندگی ☐ تضاد

ت) بیا که یاد تو آرامشی است طوفانی ☐ متناقض‌نما

☐ تلمیح

۸۴- آرایهٔ مربوط به هر بیت را از گروه زیر بیابید و در بیت مشخص کنید.

(تلمیح، تضمین، مراعات نظیر، لفّ و نشر، متناقض نما)

الف) زلف و خالش را شناسد هر کسی چوگان و گوی / در خور آمد گوی چوگان را و چوگان گوی را

ب) گروهی سر به سر گویای خاموش / ولی چون بحر سر بر کرده در جوش

پ) خیز تا خاطر بدان ترک سمرقندی دهیم / کز نسیمش بوی جوی مولیان آید همی

ت) گریهٔ شمع از بری ماتم پروانه نیست / صبح نزدیک است و در فکر شب تار خود است

۸۵- در کدام یک از ابیات زیر، آرایهٔ تضاد و در کدام یک، متناقض نما به کار رفته است؟ تفاوت آن دو را توضیح دهید.

الف) سلمان ز شوق او اگر ت جان بشد چه شد سودای او نرفت ز جان و ز تن برفت

ب) هرگز وجود حاضرِ غایب شنیده‌ای من در میان جمع و دلم جای دیگر است

۸۶- آرایهٔ مربوط به هر بیت را از داخل کمانک بیابید و در مقابل آن بنویسید. (یک مورد اضافه است.)

(تلمیح - تضمین - لفّ و نشر - تضاد - متناقض نما)

الف) شکر ایزد که به اقبال کله گوشهٔ گل نخوت بادِ دی و شوکتِ خار آخر شد

ب) عجب مدار که در عین درد خاموشم که درد یارِ پری چهر عین درمان است

پ) جانم ملول گشت ز فرعون و ظلم او آن نور روی موسی عمرانم آرزوست

ت) آب چشم و رنگ روی ما ندارد قیمتی زآنکه نبود گوهر اندر بحر و زر در کان عزیز

۸۷- آرایهٔ مربوط به هر عبارت را به آن وصل کنید. (یک آرایه اضافه است)

الف) فلک در خاک می غلتید از شرم سرافرازی ☐ تضمین

ب) ای که از دفتر عقل آیت عشق آموزی ☐ تلمیح

پ) اختیار سر به زلف همچو چوگانش گذار ☐ مراعات نظیر

ت) هر که لاف عشق زد، نامی هم از فرهاد برد ☐ تضاد

☐ متناقض نما

۸۸- کدام یک از آرایه‌های «تشبیه - تضاد - تناسب - متناقض‌نما» در بیت زیر به کار نرفته است؟

«این که گاهی می‌زدم بر آب و آتش خویش را روشنی در کار مردم بود مقصودم چو شمع»

۸۹- برای بیت زیر دو آرایه بنویسید.

«دور شو کز شمع عشق آتش به نزدیکان رسد وان که او نزدیک باشد گر بسوزد دور

نیست»

۹۰- در هر یک از ابیات زیر آرایهٔ قسمت مشخص شده را بنویسید.

الف) کشتهٔ عشق وی از زندهٔ جاوید به است درد کز وی رسدم، مایهٔ درمان من است

ب) صبر کن ای شیشه بر سنگ جفای محتسب گردن این دشمن عشرت خدا خواهد

شکست

پ) در خرابی‌هاست چون چشم بتان تعمیر من مرحمت فرما ز ویرانی عمارت کن مرا

ت) نه بر اوج ذاتش پرد مرغ وهم نه در ذیل وصفش رسد دست فهم

۹۱- هر یک از آرایه‌های «تضاد، لف‌ونشر، مراعات‌نظیر، تناقض و تلمیح» مربوط به کدام ابیات

است؟ مقابل آن‌ها بنویسید.

بیت	آرایه
۱. افتادگی بر آورد از خاک دانه را	گردن‌کشی به خاک نشاند نشانه را
۲. لعل جان‌بخش تو خود دل‌های مسکینان به لطف / جمع می‌دارد ولی زلفت مشویش می‌کند	
۳. آنچه می‌دانند ماتم تن پرستان، سور ماست	دار، نخل دیگران و رایت منصور ماست
۴. ای ز جام می عشق تو خرد رفته ز هوش	لب و دندان تو را لعل و گهر حلقه به گوش
۵. کمان چرخ فلک، شهریار در کف کیست؟	که روزگار چو تیر شهاب می‌گذرد

۹۲- در هر یک از بیت‌های زیر، کدام یک از آرایه‌های گروه «ب» وجود دارد؟ مشخص کنید.

بیت‌ها	آرایه
الف) از خلاف آمد عادت بطلب کام که من	کسب جمعیت از آن زلف پریشان کردم • لف‌ونشر
ب) ای روح «لیلة القدر	حتی اذا مطلع الفجر» • متناقض‌نما
پ) که یکی هست و هیچ نیست جز او	وحده لا اله الا هو • تضاد
ت) ای پریشان گوی مسکین پرده دیگر کن	پور داستان جان ز چاه نابردار در نخواهد • تلمیح
ث) قناعت می‌کنم با درد چون درمان نمی‌یابم	تحمل می‌کنم با زخم چون مرهم نمی‌بینم • تضمین
ج) اگر ز خلق ملامت و گر ز کرده ندامت	کشیدم از تو کشیدم، شنیدم از تو شنیدم •

WWW.20SHOO.IR